Глоба М. М.,

здобувач кафедри кримінального права № 1

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ НА ПІДСТАВІ УГОДИ ПРО ВИЗНАННЯ ВИНУВАТОСТІ

Анотація. Стаття присвячена аналізу кримінально-правових наслідків укладення угоди про визнання винуватості у країнах Європи, які належать до континентальної системи права. Встановлено, що в цих країнах правовий інститут угоди про визнання винуватості виник як рецепція кримінально-процесуальних практик країн англосаксонської правової сім'ї. На відміну від англосаксонського права в європейських країнах, які належать до зони континентального права, правове регулювання укладення угод про визнання винуватості має більш формалізований і конкретизований характер, а визнання винного виступає лише окремим самостійним доказом, який потребує свого дослідження під час судового розгляду справи, та не має статусу достатньої та самостійної підстави для затвердження судом укладеної угоди між прокурором та обвинуваченим. З'ясовано, що низка країн Європи, зокрема Швеція та Ісландія, відмовились від впровадження консенсуальних практик у кримінальний процес, бо ця форма здійснення кримінального провадження не узгоджується з національними процесуальними традиціями цих країн, а саме принципами обов'язковості судового розгляду, недопустимості існування імунітетів від судового переслідування. У Норвегії, Данії, Фінляндії співпраця зі слідством визнається лише пом'якшуючою обставиною, яка обов'язково враховується судом поряд з іншими доказами винуватості особи у справі. У Франції особливості призначення покарання внаслідок застосування компромісних процедур у кримінальному процесі полягає у забороні призначення максимального розміру санкції статті за вчинений злочин, зокрема, строк позбавлення волі не може перевищувати один рік або половини строку, передбаченого законом за вчинене суспільно небезпечне діяння. У ФРН наслідком зізнання винного у вчиненому злочині на стадії підготовчого провадження або під час судового розгляду може стати зменшення судом меж караності за це злочинне діяння. Укладення угоди про визнання винуватості в Італії полягає у відмові обвинуваченого від оскарження звинувачення в обмін на пом'якшення вироку шляхом призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено за вчинений злочин, або зниження максимального розміру (строку) покарання у виді штрафу або позбавлення волі на одну третину. Застосування консенсуальних процедур у кримінальному процесі Польщі є підставою для суттєвого пом'якшення кримінальної відповідальності шляхом призначення більш м'якого покарання або умовного припинення його виконання.

Ключові слова: угода про визнання винуватості, зарубіжний досвід, Європейські країни, порівняльний аналіз, призначення покарання, пом'якшення покарання.

Постановка проблеми. З метою оптимізації та підвищення ефективності кримінального судочинства, розвантаження судової системи, спрощення та прискорення кримінального прова-

дження у кримінально-процесуальне законодавство України було імплементовано норми щодо вирішення кримінально-правового конфлікту на підставі угоди про визнання винуватості. Цей інститут є новим для вітчизняного права, втім, у європейських країнах він досить давно та ефективно використовується на практиці. У зарубіжному законодавстві чітко визначаються не тільки форма та порядок укладення такої угоди, а й передбачаються спеціальні правила призначення покарання для таких випадків, на відміну від Кримінального кодексу України, у якому в ч. 5 ст. 65 лише зазначається, що у разі затвердження вироком угоди про визнання вини суд призначає покарання, узгоджене сторонами угоди.

Окремим аспектам призначення покарання, зокрема, у разі укладення досудової угоди, свої праці присвятили П.П. Андрушко, Р.Ш. Бабанли, В.М. Бурдін, М.М. Васюк, А.А. Вознюк, В.Г. Дрозд, О.О. Дудоров, С.М. Міщенко, В.В. Навроцька, Р.В. Новак, О.В. Плахотнік, Ю.А. Пономаренко, В.І. Тютюгін, М.І. Хавронюк, Ю.В. Шинкарьов та багато інших. Утім, особливостям визначення в зарубіжному праві кримінально-правових наслідків укладення такої угоди у наукових публікаціях приділено не досить уваги.

Метою статті є вивчення позитивного досвіду деяких європейських країн в аспекті призначення покарання у разі укладення угоди про визнання винуватості для формування оптимальної моделі правового регулювання відповідних кримінально-правових норм вітчизняного права.

Виклад основного матеріалу дослідження. Угода про визнання винуватості – це форма добровільної домовленості між обвинувачем (прокурором) і підозрюваним/обвинуваченим, за якої сторони після початку кримінального провадження або після вручення письмового повідомлення про підозру узгоджують кримінально-правові наслідки вчиненого злочину за наявності беззастережного визнання останнім своєї винуватості у вчиненому. Цей спосіб вирішення кримінально-правового конфлікту є досить поширеним у країнах англосаксонської системи права [1]. Зізнання у злочині в цих країнах визнається самостійним і достатнім доказом у справі, який не потребує доказування в суді, а його наслідком виступає обов'язкове пом'якшення покарання або перекваліфікація вчиненого на менш тяжкий злочин. Що ж стосується європейських країн, які належать до зони континентального права, лише в деяких із них передбачена ця форма розгляду справи у кримінальному провадженні угоди про визнання винуватості. Втім, у деяких країнах Європи, зокрема *Швеції* та *Ісландії*, така процедура не передбачена, бо вважається, що вона суперечить принципам обов'язковості судового розгляду, недопу-

стимості існування імунітетів від судового переслідування [2, с. 100, 105]. В інших країнах, наприклад, у *Норвегії, Данії, Фінляндії*, угода зі слідством є підставою для застосування спрощеної процедури судового розгляду справи, а зізнання винного визнається лише пом'якшуючою обставиною, яка враховується судом поряд з іншими доказами винуватості особи. Наприклад, у *Норвегії*, якщо обвинувачений безумовно визнає свою винуватість, суд зобов'язаний врахувати цю обставину як пом'якшуючу поряд з іншими доказами винуватості особи під час ухвалення рішення або застосування спрощеної процедури розгляду справи [3]. Відповідно до ст. 80 КК Норвегії, безумовне визнання винуватості є підставою для призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом [4]. За п. 10 § 82 КК *Данії* покарання пом'якшується, якщо винний надає інформацію, яка допомагає розкриттю злочину, вчиненому іншими особами [5], а якщо обвинувачений безумовно визнає свою винуватість, справа може розглядатися у спрощеному провадженні за умови, що визнання підтверджується іншими доказами, підсудний і прокурор згодні з цим і суд не має жодних заперечень (ст. 831 Закону Данії Про відправлення правосуддя) [6]. У такому разі вирок і виконання покарання мають відповідати правилам, що встановлені для ухвалення судового рішення в загальному порядку (ч. 5 ст. 831 Закону). У разі вчинення злочину, який карається штрафом, обвинувачення може застосовувати штраф без судового розгляду справи, якщо обвинувачений визнає себе винним і погодиться сплатити штраф у визначеному розмірі та у встановлений термін. При цьому строк сплати штрафу може бути подовжений за згодою сторін (ст. 832 Закону).

У ст. 10 гл. 1 КПК *Фінляндії* передбачена можливість відмови прокурора від проведення попереднього слідства у разі визнання підозрюваним своєї винуватості [7]. Ця процедура доступна лише для випадків вчинення злочинів, що караються позбавленням волі на строк не більше шести років. Формальними умовами для затвердження цієї угоди судом є такі: а) визнання підозрюваним/обвинуваченим винуватості, наявність його згоди на спрощений розгляд справи та відсутність заперечень з боку потерпілого. Наслідком укладення такої угоди згідно зі ст. 8а гл. 6 КК *Фінляндії* [8] є обов'язкове пом'якшення покарання або відмова прокурора від окремих звинувачень. При цьому пом'якшення покарання не стосується випадків, якщо під тиском доказів підозрюваний лише погоджується з висунутим обвинуваченням. У КК *Фінляндії* передбачаються такі способи пом'якшення покарання у разі укладення угоди: а) призначення мінімального розміру найменш суворого покарання, передбаченого за вчинений злочин; б) призначення позбавлення волі або штрафу не більше двох третин від їхнього максимального строку або розміру; в) призначення штрафу замість позбавлення волі.

У деяких країнах Європи укладення угоди про визнання винуватості визнається самостійним способом вирішення кримінально-правового конфлікту, наслідком якого є пом'якшення відповідальності. Так, відповідно до положень розд. 8 гл. I розд. II кн. II КПК *Франції* угода про визнання винуватості може бути укладена у разі вчинення умисного або необережного злочину, який карається покаранням у виді позбавлення волі строком до п'яти років, крім злочинів, вчинених проти неповнолітніх, посягань проти преси, вбивства з необережності або політичних злочинів (наприклад, тероризм), а також сексуаль-

них посягань, передбачених ст. ст. 222-9-222-31-2 КК *Франції* (ст. ст. 495-7, 495-16 КПК *Франції*) [9]. Ця угода може бути укладена тільки на стадії досудового розгляду (ст. 41-2 КПК *Франції*). Її сторонами виступають прокурор і фізична особа (обвинувачений) або юридична особа через свого представника (ст. 706-43 КПК *Франції*). Потерпілий згідно з положеннями ст. 495-13 КПК *Франції* не є стороною угоди, але він обов'язково інформується про судовий розгляд на підставі угоди і викликається для заяви про заподіяну шкоду або спричинені збитки як цивільний позивач. Особливість призначення покарання для цих випадків полягає в забороні застосування максимального розміру санкції, зокрема строк позбавлення волі не може перевищувати один рік або половини строку, передбаченого законом за вчинений злочин (ст. 495-8 КПК *Франції*). Суд затверджує умови угоди, якщо визнає, що вид і строк (розмір) покарання, запропоновані прокурором, відповідають обставинам вчиненого діяння і даним про особу винного. При цьому він не може змінити або доповнити умови угоди, запропоновані прокурором. Проте, якщо визнає, що умови угоди не відповідають чинному законодавству *Франції*, він спрямовує кримінальну справу для розгляду в загальному порядку.

За § 257с кримінально-процесуального законодавства *ФРН* [10] предметом домовленості під час укладення угоди можуть бути лише правові наслідки, які можуть полягати в умовній відстрочці виконання покарання, зобов'язаннях винного щодо відшкодування заподіяної шкоди. На стадії підготовки до судового засідання або під час самого судового засідання обвинувачений може оголосити себе винним. Суддя в цих випадках немає право конкретизувати, яке покарання може бути призначено. Він лише уповноважений визначити мінімум і максимум покарання, в межах яких може бути призначено покарання, зважаючи на обставини справи та дані про особу винного. Угода може бути укладена лише за умови, що прокурор та обвинувачений погоджуються з пропозицією суду (ч. 3 § 257с StPO). При цьому суд може відмовити в затвердженні угоди, якщо під час судового розгляду будуть встановлені обставини, які не були відомі на момент її укладення або виникли після цього, проте, наявність яких свідчить, що запропонована потенційна міра відповідальності вже не відповідає тяжкості вчиненого та особи винного. Також підставою для відмови в затвердженні такої угоди визнається така поведінка обвинуваченого, яка не відповідає прогнозам суду під час укладення угоди. Про відхилення угоди суд має негайно проінформувати обвинуваченого (ч. 4 § 257с StPO).

В *Італії* аналогом вітчизняній угоді про визнання винуватості є спрощена процедура розгляду кримінальної справи для «pentito» (людина, яка покалася). Цим терміном на побутовому рівні в італійській термінології кримінального процесу позначають осіб, які раніше були частиною злочинних організацій, проте вирішили покаятися і співпрацювати з правоохоронними органами. Уряд ухвалив законодавство про створення судової категорії «pentiti» для боротьби з тероризмом в 1970-х роках. Згодом антитерористичне законодавство 70-80-х років почало використовуватися як базовий принцип правового регулювання відповідальності учасника злочинної організації, який погодився співпрацювати із правосуддям. До таких осіб застосовувалась більш м'яка відповідальність, якщо вони повідомляли інформацію, що могла допомогти у розкритті протиправної діяльності злочинних угруповань [11, с. 4-6].

Порядок укладення угоди про визнання винуватості або застосування вироку за згодою сторін регулюється ст. 444 КПК Італії [12]. Сторонами цієї угоди виступають прокурор та обвинувачений, а її наслідком є відмова обвинуваченого від оскарження звинувачення в обмін на пом'якшення вироку шляхом призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено за вчинений злочин; або зниження максимального розміру (строку) покарання у виді штрафу або позбавлення волі на одну третину. Водночас угода не може передбачати часткової відмови від обвинувачення або зміни його змісту. Угода може бути укладена лише у разі вчинення злочинів, які караються штрафом або позбавленням волі на строк не більше п'яти років, за винятком організованої злочинності, тероризму, дитячої проституції та порнографії, групового сексуального насильства. Угода не укладається, якщо особа визнана професійним злочинцем, а також у разі повторності злочинів (1° bis ст. 444 КПК Італії). Для таких злочинів, як розтрата або хабарництво, розгляд питання щодо укладення угоди про визнання винуватості можливий лише після повного повернення доходу, отриманого злочинним шляхом (1-ter ст. 444 КПК).

У кримінально-процесуальному законодавстві Польщі [13] вирішення кримінально-правового конфлікту шляхом застосування погоджувальних процедур може бути здійснено у двох формах: засудження без суду («skazania bez rozprawy» (ст. 335 КПК Польщі)) та угода про добровільне притягнення до кримінальної відповідальності («dobrowolne poddanie się karze») (ст. 387 КПК Польщі) [14]. Відповідно до ч. 1 ст. 335 КПК Польщі прокурор замість обвинувального акта подає до суду клопотання про призначення покарання, узгодженого з обвинуваченим з урахуванням законних інтересів потерпілої сторони за умови: а) визнання обвинуваченим своєї винуватості; б) відсутності сумнівів щодо пояснень, наданих обвинуваченим щодо обставин вчиненого злочину; в) переконання сторони обвинувачення в тому, що мета розгляду може бути досягнута без здійснення подальших процесуальних дій. Остаточне рішення ухвалює суд, який загалом спирається у своїх доводах на докази, які були надані прокурором. Утім, якщо, наприклад, обвинувачений не виявив каяття у зв'язку із вчиненням злочином або не усунув заподіяну шкоду, або версія інциденту вельми сумнівна, суд повертає клопотання прокурору з відмовою у винесенні обвинувального вироку із застосуванням цієї процедури.

Процесуальна форма, яка отримала назву «добровільне підпорядкування покаранню» («Dobrowolne poddanie się karze» (ст. 387 КПК Польщі)), полягає в тому, що до першого слухання в суді обвинувачений може подати заяву про засудження та призначення йому конкретного покарання чи кримінального заходу без подальшого отримання та дослідження доказів. Ця форма розгляду кримінальної справи може бути застосована у разі вчинення злочину, покарання за яке не перевищує 15 років позбавлення волі. Умовами затвердження судом такого клопотання є такі: 1) визнання винуватості обвинуваченим, яке було зроблено до першого судового засідання; 2) згода захисника та сторони обвинувачення щодо міри покарання; 3) згода потерпілого щодо укладення цієї угоди; 4) переконання суду, що обставини злочину і винуватості не викликають сумнівів і цілі судового розгляду будуть досягнуті, незважаючи на відсутність повного розгляду. Суд затверджує угоду, якщо визнає, що обставини злочину та винуватості особи не викликають

сумнівів і цілі провадження будуть досягнуті, незважаючи на не здійснення розгляду справи в повному обсязі. Важливим моментом добровільного підпорядкування покаранню є те, що суд може прийняти до уваги клопотання прокурора тільки в тому разі, якщо потерпіла сторона, яка була належним чином повідомлена про дату судового засідання, не заперечує [15].

Застосування консенсуальних процедур у кримінальному процесі Польщі пов'язано з обов'язковим пом'якшенням покарання. Наприклад, відповідно до § 3, 4 ст. 60 КК Польщі [16] суд застосовує надзвичайне пом'якшення покарання і може навіть умовно призупинити його виконання щодо особи, яка вчинила злочин у співучасті та повідомила органам розслідування інформацію про осіб, причетних до злочину, і за відповідних обставин його вчинення. На вимогу прокурора суд може призначити більш м'яке покарання, ніж передбачено законом за вчинений злочин, відповідно до правил, закріплених у § 6 ст. 60 КК Польщі, або умовно призупинити його виконання щодо особи, яка вчинила правопорушення та незалежно від обставин, встановлених у його справі, повідомила інформацію і надала істотні докази, раніше не відомі органу, що здійснює переслідування, про вчинення злочину, за який передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк понад 5 років. А у випадках вчинення злочинів, за які передбачено позбавлення волі на строк не більше 5 років, суд, якщо визнає, що винний не вчинить нових злочинів, незважаючи на те, що покарання не було виконано, може умовно відстрочити виконання призначеного покарання на строк до 10 років (§ 3–5 ст. 60 КК Польщі).

Висновки. Загалом, оцінюючи досвід європейських країн щодо застосування угод з обвинуваченням, помітно, що практика виробила різні варіанти компромісних процедур, які сприяють швидшому та фінансово менш затратному вирішенню кримінальних справ. У країнах континентальної Європи співпраця обвинуваченого зі слідством на законодавчому рівні визнається обставиною, що пом'якшує покарання, яка виступає підставою для заборони застосування максимуму санкції або навіть призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено за вчинений злочин. При цьому врахування чи не врахування такої співпраці належить до компетенції суду, який не уповноважений змінювати умови угоди, проте, враховуючи всі обставини справи, може затвердити таку угоду або відмовити в її затвердженні та призначити розгляд справи в загальному порядку. В аспекті подальшого вдосконалення відповідних правових норм законодавства України, заслуговує на увагу підхід європейського законодавця, згідно з яким на пом'якшення покарання може розраховувати тільки особа, яка зізналась у вчиненому самостійно, а не лише погодилась із пред'явленим обвинуваченням під тиском доказів, зібраними органами розслідування. Крім цього, підґрунтям для можливого впровадження у кримінальне законодавство України спеціальних правил призначення покарання для випадків співпрацювання зі слідством можуть стати положення Європейських країн, які передбачають можливість суттєвого пом'якшення покарання для випадків укладення угоди, змістом якої є повідомлення винним інформації про злочин, вчинений іншими особами.

Література:

1. Lindsey Devers Plea and Charge Bargaining Research Summary. URL: <https://www.bja.gov/Publications/PleaBargainingResearchSummary.pdf>.

2. Ervo Laura Plea bargaining as an example of the recent changes in the finnish criminal procedural paradigm. *Baltic journal of law & politics*. 2014. Vol. 7. No. 1. P. 97–112. URL: <https://www.degruyter.com/downloadpdf/j/bjlp-2014.7.issue-1/bjlp-2014-0006/bjlp-2014-0006.pdf>.
3. Ulf Stridbeck and Dr. Philos Svein Magnussen, Prevention of Wrongful Convictions: Norwegian Legal Safeguards and the Criminal Cases Review Commission, 80 U. Cin. L. Rev. 2012. 18 p. P. 3. URL: <https://scholarship.law.uc.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1146&context=uclr>.
4. Straffeloven: Lov av 20. Mai 2005 Nr. 28 Departement Justis- og beredskapsdepartementet. URL: <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2005-05-20-28>.
5. Bekendtgørelse af straffeloven. Lov nr. 127 frá 15. April 1930 om ikrafttræden af borgerlig straffelov, som senest ændret ved anordning LBK nr 1156 af 20.09.2018. URL: <https://www.retsinformation.dk/pdfPrint.aspx?id=202516>.
6. Bekendtgørelse af lov om rettens pleje LBK nr 938 af 10.09.2019. URL: <https://www.retsinformation.dk/pdfPrint.aspx?id=209542>.
7. Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa 11.7.1997/689 (tarkistukset 733/2015saakka): URL: <https://www.finlex.fi/fi/laki/smur/1997/19970689>.
8. Rikoslaki 19.12.1889/39 (tarkistukset 766/2015 saakka). URL: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001#L6>.
9. Code de procédure pénale. Ordonnance n° 58-1296 du 23 décembre 1958 modifiant et complétant le Code de procédure pénale. URL: http://codes.droit.org/CodV3/procedure_penale.pdf.
10. Strafprozeßordnung (StPO) Ausfertigungsdatum: 12.09.1950. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/stpo/StPO.pdf>.
11. Edoardo Luciani Il SISTEMA DI PROTEZIONE DEI "PENTITI" Evoluzione storica e aspetti critici della normativa / Corso di laurea in Giurisprudenza. Università degli studi di Pisa. Facoltà di Giurisprudenza. 2013-2014. 195 p. P. 4–6. URL: <https://etd.adm.unipi.it/theses/available/etd-09152014-130046/unrestricted/TESI.pdf>.
12. Francesca Romanelli, Avv. Silvia Vagnoni e Avv. Enrico Leo. Il patteggiamento Guida legale alla disciplina di cui agli artt. 444 ss del codice penale (applicazione della pena su richiesta delle parti o patteggiamento). Guida di procedura penale. URL: https://www.studiocataldi.it/guide_legali/guide-procedura-penale/patteggiamento.asp.
13. Kodeks postępowania karnego. Ustawa 6 czerwca 1997 r. Nr 89 poz. 555. SEJM. URL: <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19970890555/U/D19970555Lj.pdf>.
14. Michał Jankowski, Andrzej Ważny Instytucja dobrowolnego poddania się karze (art. 387 k.p.k.) i skazania bez rozprawy (art. 335 k.p.k.) w świetle praktyki rezultaty badań ogólnopolskich. URL: <https://iws.gov.pl/wp-content/uploads/2018/09/Michał-Jankowski-Andrzej-Ważny-Instytucja-dobrowolnego-poddania-się-karze-art.-387-k.p.k..pdf>.
15. Marcin Wolski Dobrowolne poddanie się karze. URL: <http://lexbridge.pl/blog/dobrowolne-poddanie-się-karze>
16. The Penal Code Act of 6 June 1997. URL: https://www.imolin.org/doc/amlid/Poland_Penal_Code1.pdf.

Hloba M. European experience legal regulation sentencing under agreements on recognition of guilt

Summary. The article is devoted to the analysis of the consequences of concluding a plea bargain in the European countries belonging to the continental legal system. In these countries, the legal institute of the plea bargain was found to have emerged as a reception of the Anglo-Saxon legal system. At the same time, each of the countries implemented only those elements of this institute that do not contradict the legal traditions established in these states. Unlike the Anglo-Saxon legal system in European countries that belong to the continental law legal, the legal regulation of plea agreements has a more formalized and specific nature, and the guilty plea is only a separate piece of evidence that needs to be investigated in court and does not have the status of sufficient and independent basis for the court to approve the agreement. It was found that a number of European countries, in particular Sweden and Iceland, had refused to introduce compromise practices because this form of criminal proceedings was not in line with national procedural traditions, namely the obligation to prosecute, the inadmissibility of immunity from prosecution. In Norway, Denmark, Finland, cooperation with the investigation is recognized only as a mitigating circumstance, which is taken into account by the court along with other evidence of the person's guilt. In France, the peculiarity of sentencing in the case of compromise procedures is to prohibit the imposition of a maximum penalty, in particular, the term of imprisonment may not exceed one year or half of the period prescribed by law for the crime. In Germany, the admission of a person guilty of a crime at the stage of preparatory proceedings or during the trial may result in a court's reduction of the limits of the punishment of the act. The conclusion of a plea bargain in Italy consists in the refusal of the defendant to appeal the charge in exchange for a mitigation sentence by imposing a softer sentence than provided for the crime or reducing the maximum sentence (imprisonment) by one or more a third. The use of compromise procedures in the criminal process of Poland is the basis for a significant reduction of punishment.

Key words: agreement on the recognition of guilt, Foreign expertise, European countries, comparative analysis, sentencing, mitigating punishment.